

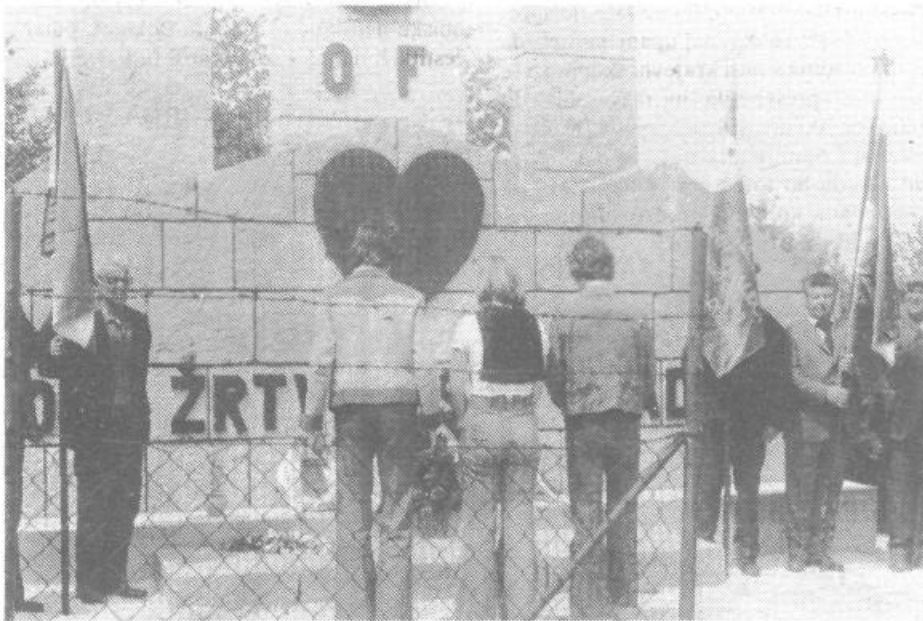
OB 27. APRILU – DNEVU USTANOVITVE OF SLOVENSKEGA NARODA

Razvoj OF na področju naše občine

(1. del)

Napredno delavsko gibanje na predelu Ljubljane in okolice, ki ga zajema današnja občina Ljubljana Vič-Rudnik, se je razvilo že kmalu po prvi svetovni vojni. Za ta predel je značilno, da sega v kmetijska področja okoli Ljubljane, vse do Velikih Lašč na eni strani in prek Barja do Polhovega Gradca in Dolomitov na drugi strani. Le na skrajnem delu, v predmestju Ljubljane, v bivši občini Vič, ob Tržaški cesti in južni železnici se je razvila industrija. Po prvi svetovni vojni sta se tobačni in gradbeni industriji pridružila še kemična in živilska.

Delavsko gibanje v industrijskem območju današnje občine Ljubljana Vič-Rudnik ima bogato tradicijo zlasti v Tobačni tovarni in v gradbeni industriji. Leta 1927 je bila v Tobačni tovarni ustanovljena prva partijska organizacija; njen sekretar je bil Franc Černe iz Dobrunj pri Ljubljani. Leta 1932 se je organizacija razširila z novimi člani; v letu 1939 pa je že bil ustanovljen tovarniški partijski biro s tremi organizacijami. V mizarski zadrugi na Viču, ki so jo ustanovili delavci sami kot obrtno združenje in ustanovili napredni sindikati lesnih delavcev URSSJ, je deloval komunisti Maks Pečar iz Črnuč, ki je imel velik vpliv pri političnem usmerjanju delavstva v tej zadrugi. V Kozarjah je od leta 1930 dalje delovala partijska organizacija; isto leto so jo ustanovili tudi ob Brezovici pri Ljubljani. Do ustanovitve teh organizacij je prišlo po ukinitvi partijske organizacije na Resljevi cesti v Ljubljani, katere člana sta bila



Spomin na žrtve v Kozlarjevi gošči je še vedno živ.

tudi Jože Kopitar iz Brezovice in Jože Prijon iz Kozarij. Oba sta ustanovila nove organizacije v svojem domačem kraju. V stanovanju Jožeta Prijona je bila tudi javka za zveze Komunistične partije s tujino, pri Jožetu Kopitarju pa je bila zveza, prek katere so prihajali v Slovenijo politični emigranti iz Slovenskega primorja. V Vnanjih gorah pri Brezovici je Jožetu Kopitarju po navodilih CK KPS uspelo organizirati prostor v hiši pri Viktorju Novaku, kjer je delovala od novembra 1940 do

maja 1941 centralna tehnika KPS. Tiskali so Delo in komunistične letake.

V drugi polovici tridesetih let pred drugo svetovno vojno je komunistična dejavnost zajela še druga področja današnje viške občine; v Črni vasi so partijsko delovali Tone Jarc in Črne vasi, Alojz Kusold, delavec v Tovarni kleja v Mostah in Tone Dolinšek, delavec v tovarni Saturnus v Mostah. V tej vasi je bila v hiši pri Tonetu Jarcu leta 1939 pomembna partijska konferenca za ljubljansko okrožje, na kateri je

takratni organizacijski sekretar Tone Tomšič govoril o notranjem in zunanjem političnem položaju in o nujnosti boja proti fašizmu. Na Izžanski cesti in na Rudniku so politično delovali Lado in Zora Majcen, Polonca Škulj in Franci Podlpec, v Horjulu pa je deloval Viktor Korenčan, delavec v Tovarni kleja v Mostah. Neposredno pred okupacijo pa se je komunistična dejavnost razvila tudi v Velikih Laščah, kjer sta delala Jože Gačnik in Janez Hočevar. Komunisti so bili aktivni pri razvoju partijskih organizacij in v splošno politično naprednem delavskem gibanju, poleg tega pa so sodelovali tudi v delavskokulturnih in drugih naprednih društvih.

V bivši občini Vič je bilo takoj po prvi svetovni vojni obnovljeno delavsko prosvetno društvo Svoboda, ki se je po razpustitvi preimenovalo v Vzajemnost. Delavsko-kulturno društvo Vzajemnost je delovalo tudi na Izžanski cesti. Partijske organizacije in posamezni člani KPS, zlasti študentska mladina ljubljanske univerze, so prek teh društev razvijali živahno propagando med delavstvom in kmečkim prebivalstvom v številnih političnih akcijah proti reakcionarni politiki vladajočih slojev v Jugoslaviji in protidraginskih akcijah. Razgibano politično življenje na področju današnje občine Ljubljana Vič-Rudnik je neposredno pred napadom Nemčije na Jugoslavijo doseglo svoj vrh v demonstracijah proti pristopu Jugoslavije k trojnemu paktu.

REZKA TRAVEN

(nadaljevanje drugič)

Iška vas je bila obkoljena

(2. del)

Na koncu vasi sta se upirala samo še dva. Prvi je bil vodnik, pri katerem smo našli spisek domobrancev njegovega voda. Pri sebi je imel dve torbi, v katerih sta bila tudi dva kosa blaga za obleke. To blago je ukradel Japljevi Urški, potem pa jo je odpeljal na streljanje. V teku smo streljali za bežečimi in opazili, da gre v vas kot komaj streljaj od nas kolono Nemcev. Ker je bilo nevarno, da nas presenetijo izza hrbta, sta Jule Škrabov in Bobek s strojnimi cerkvenim zidom varovala desno stran gozda. Švabi pa so takrat v Kotu pobirali kokoši.

Za akcijo so bili prepozni, saj smo našo borbo v glavnem že zaključili. V tej filmski naglici pa je Krogarjev Janez zagledal v razoru njive ležečega domobranca, ki se ni mogel več umakniti. Ko sem ga pozval k predaji, je moral pustiti puško na tleh in se brez nje pomakniti naprej. Toda takoj za tem je porinil obe roki v žep. Na ponovni poziv jih je dvignil. Žagarjev Ivan pa mu je iz žepov potegnil italijanske paradajzarice.

Ujetemu sem dejal: »Že zopet ste hoteli streljati nedolžne ljudi in med njimi tudi otroke, tako kot zadnjič v Kozlerjevi gošči.« Mrko me je gledal izpod čela in

sovrážno. Na vprašanje od kod in kdo je, se je zlagal in povedal ime rojstne vasi.

Navedel je tudi priimek svojega sorodnika, ki pa je bil naš zaupnik. Medtem pa je pritekel Tone Kumše, ki je ujetega spoznal, ker sta bila oba iz Vrbljenja in skoraj soseda. Šele sedaj smo videli, zakaj tako dolgo ni hotel povedati svojega imena. Bil je Ivan Oblak, brat Martina Oblaka, kolovodje barjanske črne roke, kateri je skupno s Francem Švigljem in Francem Kraljičem (obeh iz Bresta) ter z verskim fanatikom Jožetom Grumom in s Francetom Požarjem pobijal zavedne Barjane tako v Lisičjem, v Kozlerjevi gošči, na Matenskih travnikih in drugod. Ujetemu črno-rokcu Ivanu Oblaku je sodilo ljudsko sodišče Notranjskega vojnega področja. Priznal je, da je štirinajstkrat sodeloval pri pobijanju Barjanov. Na tem sojenju sem bil zaslišan kot priča in vse sem moral natančno poročati.

Naj pripovedujem naprej. Ko smo pregledovali naprej, smo zagledali na njivi še žensko truplo, izza njega sta se pokazali dve otroški glavici. Fantek je vstal in stekel proti nam. Vpil je: »Partizani, ne streljajte, saj smo mi!«. Bila sta trinajstletni Tonček Zalar in njegova osemletna sestra Slavka. Oba otoka sta se v zmedu izgubila od svoje matere, vendar sta se znašla in legla za umirajočo Kovačevo materjo. Tako sta se rešila

pred sovražnikovim težkim mitraljezom, ki je še malo prej kosil po polju v smeri vasi.

Bilo je okrog dveh popoldne in borba je bila docela zaključena. Gorazd je lovil bežeče ob naši levi strani poti Strahomerju. Pripeljal je ujetnika, kateri je povedal, da so ga Skalarjevci prisilno mobilizirali in vzeli iz »Marjanišča«. Ujeti je bil Branko Udovič, doma iz Planine pri Rakeku. Njegov brat je bil v tem času že v partizanih, njegova sestra pa aktivistka. Ostal je v NOV do osvoboditve.

Tisti dan smo bili nepopisno veseli, saj smo rešili osem ugrabljenih žrtev iz Skalarjevih krempljev. Rešeni so bili: Ivan-ka Vinger 23 let, Antonija Zalar, mati trinajstletnega Tončka in osemletne hčerke Slavke, Elizabeta Kernc in njena sedemnajstletna hčerka Mihela, Urška Japelj in njen soimenjak Anton Japelj.

Nismo pa mogli rešiti Helene Modic, doma iz Vrbljenja. Skalarjevci so učiteljico Heleno zasledovali, zato se je dan prej zatekla k zanesljivi hiši Mazijevih v Iški. Tudi krojača Beneta nismo mogli rešiti, ker sta skupno s Heleno bežala proti Strahomerju, kamor so bežali tudi domobranci.

Ob zaključku naše borbe smo odšli v vas in se najprej ustavili pri Repertovih. Oče, mati in hčerke so stali pred hišo. Družina je jokala. Oče me je v joku objel in govoril: »Rešili ste nas«. Iz požganih ruševin so prihajali vaščani in nam prinesli nekaj hrane. Škuljeva mati, ki se je na pol živa vrnila z Raba (njen mož je umrl na Rabu), nam je dejala: »V našo hišo je prišel črnorokec Franc Požar, doma iz Strahomerja. Zasmehoval me je in govoril »no, kje pa so sedaj tisti tvoji

junaški partizanci, sedaj ko smo tu mi borci za vero Kristusa.« Za tem pa je zaropotalo – ja, sem si mislila – sedaj se bo pa obrnilo. Požar je preskočil prag in izginil. V tem, ko smo se pogovarjali z domačini, smo dobili iz Iga vest, da so domobranci na njivi za zidom izžanskega pokopališča ustrelili triindvajsetletno Ivano Bolho, doma iz Iga.

Iz bele postojanke, iz šole na Barju, je Skalar v zgodnjih jutranjih urah s svojimi pajdaši sodeloval pri umoru. Nato pa je krenil na Iško vas, kjer pa se mu njegovo drugo zverstvo ni posrečilo. To so mu preprečili z odločno akcijo naslednji tovariši: Janez Šteblaj-Petelinčkov, doma iz Iške, Janez Mazi-Krogarjev iz Iške, Ivan Žagar, vodja ROOF tehnike, Martin Žagar, delavec tehnike, oba doma iz Iške, Jane Šuštaršič-Šalov, kurir, Alojz Brancelj, strojničar iz Tomišlja, Rade Škraba-Gorazd iz Črne vasi, Janez Alič iz Izžanske ceste, Franc Melik-Rajko iz Črne vasi, Anton Kumše, kurir iz Vrbljenja, Anton Modic, kurir iz Vrbljenja, Julij Škraba-Kovačev iz Iga iz VOSA in Janko Leban-Zmago, Primorac.

Pripis:

Vse družine v vasi (z majhno izjemo) so organizirano sodelovale za osvoboditev lastnega naroda. Zvesto in neomahljivo, s prezirom do okupatorja, z gnušom do Skalarjevih izdajalskih hlapcev, v požganih ruševinah svojih hiš, so ti ljudje dajali, čeprav za sebe niso imeli, zadnji kosček kruha borcem za svobodo lastne domovine. Smelo lahko trdimo, da je bila Iška vas resnično zibelka partizanstva.

MATIJA ŠKRABA